

УДК 811.1/211.

Сацюк О.В.
(Київ, Україна)

СЛОВ'ЯНО-РУМУНСЬКІ МОВНІ КОНТАКТИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Стаття присвячена аналізу слов'яно-румунських мовних контактів. Досліджується особливість семантики запозичених зі слов'янських мов слів порівняно із наявними у румунській мові лексемами латинського походження. Акцентовується увага на можливості застосування зіставного методу на лексичному рівні у процесі викладання румунської мови у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: румунська мова, слов'янізми, мовні контакти, запозичення.

Статья посвящена анализу славяно-румынских языковых контактов. Исследуется особенность семантики заимствованных из славянских языков слов по сравнению с существующими в румынском языке лексемами латинского происхождения. Акцентируется внимание на возможности использования сопоставительного метода на лексическом уровне в процессе преподавания румынского языка в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: румынский язык, славянизмы, языковые контакты, заимствования.

The article is devoted the analysis of the Slavonic-Romanian linguistic contacts. The feature of semantics of loan-words from Slavonic languages is probed as compared to the existing in the Romanian language lexemes of the Latin origin. The attention is accented on possibility of the use of comparable method on the lexical level in the process of teaching of the Romanian language in higher educational establishments.

Keywords: Romanian language, Slavisms, linguistic contacts, loan-words.

Як відомо, сучасна румунська мова походить від народної латини і належить до сім'ї романських мов, точніше до її східно-романської гілки.

Від інших романських мов румунська мова відрізняється тим, що лише у румунській мові іменники поруч із чоловічим та жіночим родами, мають і середній рід, по-друге, у придієслівній позиції вживається кон'юнктив, як у болгарській, грецькій, сербській та албанській, а не інфінітив, як в італійській, французькій та іспанській мовах (порівняймо: рум. vreau să plec «я хочу піти» та італ. vuole partire), по-третє, означений та неозначений артиклі іменника відмінюються за відмінками (un prieten – unii prieten, prietenul – prietenului).

Метою статті є дослідити вплив слов'янських мов на румунську мову на лексичному та граматичному рівнях. **Завдання** – з'ясувати особливості семантики запозичених із слов'янських мов слів порівняно із наявними у румунській мові лексемами латинського походження.

Поширена на величезній території, латинська мова не могла залишатися унітарною протягом довгого часу і вже у першій половині I тисячоліття н.е. можна говорити про існування низки романських мов, серед яких знаходимо і дакорумунську, яка формується внаслідок романізації мови даків (племен фракійського походження), які мешкали на території сучасної Румунії, а також на прилеглих до неї землях. Процес романізації цих земель відбувався з 106 по 271 роки н.е., починаючи від завоювання дакійської держави римським імператором Траяном і закінчуючи відходом римських легіонів на південь від Дунаю за часів римського імператора Ауреліана.

VII-XII століття були періодом найбільш активних контактів румун зі слов'янами, які з'явилися на придунайських землях ще у VI-VII століттях і створили на південь від Дунаю Перше Болгарське царство. Після створення Кирилом та Мефодієм (IX ст.) слов'янської азбуки, письмова слов'янська мова стає мовою офіційних документів і на придунайських землях, хоча і набуває своїх специфічних рис. Лексеми, запозичені у цей час ранніх контактів зі слов'янами, дали сім'ї слів: *bogat, bogătaș, bogăție, a se îmbogăți; sărac, a sărăci, sărăcie, sărăcios* (болг. *sirah*); *a obosi, obosit, oboseală, obositor* (болг. *oboseja*). Запозичення цього часу торкнулися слів, пов'язаних з релігією: *ceaslov, diacon, evanghelie, liturghie, popă, blagoslovire, colindă, iad, utrenie*; з назвою чинів: *boier, voievod, postelnic*.

Друга хвиля слов'янських запозичень припадає на XIII ст. – час формування румунських феодальних князівств – Молдови і Валахії. Деяка незначна кількість слов'янських запозичень мала місце і після XIII ст.

Таким чином, у різні періоди історії румунської мови слов'янські запозичення потрапляли у цю романську мову як шляхом усного, так і шляхом писемного мовлення.

Оскільки багато століть романізоване населення Траянської Дакиї зазнавало значних впливів з боку нероманських мов, адже на території сусіднього Балканського півострова проживали носії грецької, албанської, а також південно-слов'янських мов (болгарська, македонська, сербська), то незважаючи на різне походження, мови Балканського півострова і румунська мова характеризуються наявністю певної кількості спільних культурно-лінгвістичних рис, що дозволяє їм належати до так званого «балканського лінгвістичного ареалу».

Різні аспекти слов'яно-румунських мовних контактів досліджували Й.О. Дзендзелівський [1], С.В. Семчинський [2], М.В. Сергієвський [3], І. Іонел [4], Р.Я. Удлер, Н.Д. Равевський [5]. Однак, особливості семантики запозичених із слов'янських мов слів порівняно із наявними у румунській мові лексемами латинського походження практично не досліджені.

Так як найбільш сприятливою сферою впливу однієї мови на іншу є лексика, саме словник перш за все реагує на контакти носіїв різних мов.

Найбільша за кількістю група слов'янських запозичень охоплює іменник: *nevastă, veselie, jale, cojoc, război, târg, lopată, brazdă, plug, stog, corabie, veac, boală, rană, bivol, bob, smoală, glas, stâlp, nadejdă, cârn, clătit, oțet*.

На другому місці знаходяться дієслова: *a sfârși, a prosti, a munci, a lovi, a nădejdui*.

Результатом проникнення до словника румунської мови слов'янізмів явилася поява пар слів різного походження з тим самим або дуже схожим значенням: аер (пор. лат. аер, аерis m [6:34]) – *văzduh*; попор (пор. лат. populus, i m [6:598]) – *norod*; пулbere (пор. лат.

pulvis, eris m [6:636] – praf; mireasă (Mire + suf. –easă: пор. алб. mirë „bun”) – nevastă; ucide (пор. лат. occido, cidi, cisum, ere [6:530]) – омої; timp (пор. лат. tempus, oris n [6:764]) – време; secol (пор. лат. saeculum (saeculum), i n [6:680]) – veac; speranță (пор. лат. spero, avi, atum, are [6:721]) – nadejdă та багато інших.

Наведені слова слід використовувати обережно, з’ясувавши спочатку їх точне значення, сферу вживання тощо. Наприклад, цікавим є для дослідження пара слів mireasă – nevastă. У румунській мові *mireasă* означає наречена [7:802]. Є вирази “se potrivește ca mireasa la moară” – пасує як корові сідло, дослівно – пасує, як нареченій фабрика (млин); a mânca ca o mireasă – їсти, як наречена на весіллі (тобто мало). Іменник *nevastă* означає “жінка, дружина” [7:855] та є синонімом до *soție*). Вираз “a lua de nevastă” означає “одружуватися з кимось”.

У парі слів *pulbere* – *praf* іменник латинського походження *pulbere* має технічне значення, це пил, порошок, порох [7:1076]. А от слов’янське *praf* має більш широке сполучуваність – a scutura (ceva) de praf – «вибивати пил з чого-небудь», a șterge praful – «змитати/стирати пил», «plin de praf» – запилений. У той же час ця лексема має й значення «порошок» – наприклад, lapte-praf – “молочний порошок”. Лексема «praf» використовується й у сталих виразах: a face praf din bani – “пустити гроші у трубу”, a arunca praf în ochii cuiva “замилувати очі”; n-a invitat el praful de rușă “він пороху не вигадає”; a se face praf sau a se preface în praf – розбитися у прах, або розсипатися прахом.

Іменник *aer* використовується у значеннях “повітря, клімат, атмосфера, зовнішність” [7:40], наприклад, вирази: a schimba aerul – змінити клімат; presiunea aerului – тиск повітря; pe calea aerului – повітряним шляхом. Слов’янське слово *văzduh*, *uri n* вживається значно рідше, вважається застарілим. Можемо натрапити на нього у поетичних творах, піснях. Знаходимо такі вирази з цим іменником: a se pierde în văzduh – розсіятися у повітрі; a se înălți în văzduh – піднятися у повітря.

У парі слів *popor* – *norod* латинське запозичення вживається у таких контекстах: poporul român – румунський народ; popoarele lumii – народи світу; popoare care vorbesc limbi diferite різномовні народи; poporul de jos – низи; poporul de rând простий народ; artist al poporului – народний артист; piața gemenă de atâtă poroc – площа була повна народу. Іменник *norod* означає «народ, люди» [6:861], однак є застарілим.

Слово латинського походження *amor* має синонім слов’янського походження *dragoste s. f.* «любов, захоплення» [7:423] і вживається, наприклад, у словосполученні “amor propriu” – самозакоханість. В румунській мові є ще іменник зі значенням “кохання, любов” – *iubire, ri f* [7:631]: “iubire de patrie” – любов до Батьківщини. З цих трьох лексем найбільшу сполучуваність має іменник *dragoste f.*, який трапляється у таких виразах: dragoste de mamă – материнська любов; dragoste împărtășită – взаємна любов; a prinde dragoste de/pentru/ față de cineva – покохати когось; cu multă /cu toată dragostea – з любов’ю, із великим задоволенням.

Румунський іменник латинського походження *amic, că. ci, ce m și f* означає “друг, приятель, подруга” [7:70]. Синонімом до нього виступає слово *prieten, nă, ni, ne*, яке має значення «друг, подруга, коханець, коханка» [7:1031] і вживається у таких контекстах: un prieten vechi face cât zece – старий друг краще нових двох; este prietenul casei – він друг дома; prietene de școală – шкільні подруги; un prieten al artei любитель/шанувальник мистецтва.

Румунський іменник слов'янського походження *vreme* має значення час, пора, погода [7:1478] та вживається у таких реченнях та словосполученнях: *am stat multă vreme în ploaie* “я простояв багато часу під дощем”; *n-am vreme* “у мене немає часу”; *vreme de seară* “вечірній час, вечірня пора”; *în vremurile noastre* “у наші часи”; *o vreme ploioasă* “дошова погода”; *pe orice vreme* “у будь-яку погоду”; *s-a îndreptat vreme* “погода виправилася, розпогодилося”; *de cu vreme* “задалегідь”; *de multă vreme* або *de pe vremuri* “з давніх давен”; *rână la o vreme* “до якоїсь пори, до якогось часу”; *a-și omorî vremea* “вбивати час”; *a fi în pas cu vreme* “йти в ногу з добою”; *toate la vremea lor* “все у свій час”; *vremea vinde paiele și nevoia le cumpără* “усякому овочу свій час”. Синонімом до цього слова виступає іменник латинського походження *timp*, -uri n, що означає: час, пора, часи, погода, термін [7:1352]: *timp astronomic* “астрономічний час”; *în timpul liber* “у вільний час”; *timpurile moderne* “нові часи”; *timp senin* “ясна погода”; *a fixa timpul* “призначати час/термін”; *a acorda un timp* “дати час, відстрочити”; *nu e încă timpul* “ще не час”; *pe timpul lui Papură Vodă* “за царя Гороха”. Однак, він є також і технічним, музичним та граматичним терміном, що означає такт, рахунок: *a respecta timpul* “дотримуватись рахунку”; *concordanța timpurilor* “узгодження часів”. Як ми бачимо з прикладів румунські іменники *timp* та *vreme* часто є взаємозамінні.

Отже, у процесі викладання румунської мови можливо використовувати зіставний метод на лексичному рівні. При цьому слід звертати увагу слухачів по-перше, на семантичні зміни, які відбулися із словами порівняно із мови, з якої їх було запозичено; по-друге, слід з'ясовувати відтінки значень та контекст використання наявний у мові синонімів латинського походження.

Що стосується граматики, то із слов'янської мови прийшли у румунську *суфікси*: *-că* (puică); *-iță* (școlăriță); *-nic* (vârstnic); *префікси*: *ne-* (nebun); *răs-* (răsplăti). Елементи слов'яно-румунського білінгвізму можемо знайти в морфології румунської мови. Це такі явища, як: 1. наявність кличного відмінку іменників жіночого роду на -o: *soro*, *Aniso*, *fato*; 2. рахування від 11 до 19 додаванням «один -до-десяти» (*un-spre-zece*); рахування від 20 до 99 за схемою «два десяти (дцать)» (*două zeci*); 3. наявність зворотніх дієслів, у яких займенники ставляться перед самим дієсловом, наприклад: *mă scol* – я піднімаюся (від дієслова *a se scula* підніматися), *a se bucura* радіти (рос. радоваться).

Таким чином, багатовікові контакти румунів зі слов'янами значною мірою позначилися на лексиці румунської мови. Це призвело до існування у румунській мові пар слів, в який одне слово є латинського походження, інше – слов'янського. Проаналізувавши семантику таких пар слів, слід зауважити, що не всі вони є абсолютними синонімами. Деякі з них у румунській мові набули інші значення порівняно із мовою, з якої їх було запозичено. Тому у процесі викладання румунської мови можливо використовувати зіставний метод на лексичному рівні із акцентуванням уваги на семантичних відтінках та сфер використання слів слов'янського походження порівняно із словами латинського походження. Вплив слов'янських мов на граматику румунської мови помітно значно менше. Перспективними слід вважати дослідження подальших семантичних змін слів у мові й відповідно їх лексикографічне відображення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзєндзелівський Й. О. До питання про румунізи в говорах Закарпатської області // Доповіді та повідомлення Ужгородського університету. Серія філологічна, 1959, № 4. – С. 58- 66.
2. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. К., 1974 – 256 с.
3. Сергиевский М.В. Молдаво-славянские этюды. М., 1959 – 148 с.
4. Ivan Ionel. Adversități și convergențe ale politicii de putere în geopolitica Mării Negre // Studia Linguistica. Випуск 5/2011/ – С. 260-264.
5. Удлер Р. Я., Раевский Н. Д. Контактеле романичилор рэсэритень ку славий. Пе базе де лате лингвистиче. Кишинэу, 1988 – 284 п.
6. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык. – 1996. – 846 с.
7. Dicționar român-rus / Gheorghe Bolocan, Tatiana Medvedev, Tatiana Voronțova. – ARC. – 2004. – 1504 p.

УДК 81'42

Марченко Н.В.
(Київ, Україна)

МІЖКУЛЬТУРНА ТА МЕДІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ ОСОБИ В СУЧАСНІЙ КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ ТА МОВНІЙ КАРТИНІ

У статті розглядається роль міжкультурної та медійної компетенції особи в сучасній концептуальній та мовній картині світу. Наголошується на тому, що володіння особою цими компетенціями сприяє індивідуальному та суспільному розвитку індивідуума, служить взаєморозумінню між індивідуумами різних культур та поглиблює подальшу співпрацю між ними. Аналізуються різні аспекти володіння особою такими компетенціями з точки зору практичних та теоретичних надбань сучасної світової думки.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, медійна компетенція, індивідуум, суспільство, діалог культур, комунікаційні технології.

В статтє рассматривается роль межкультурной и медийной компетенций личности в современной концептуальной и языковой картинах мира. Внимание акцентируется на том, что владение личностью этими компетенциями способствует личностному и общественному развитию индивидуума, а также служит взаимопониманию между индивидуумами разных культур и укрепляет сотрудничество между ними. Также анализируются разные аспекты владения личностью этими компетенциями с позиции практических и теоретических исследований современности.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, медийная компетенция, индивидуум, общество, диалог культур, коммуникационные технологии.